

פוגשים את הפילוסופים – האידיאל

משל המערה / אפלטון
כה אמר זרתוסטרא / ניטשה
הקיסר הפילוסוף מרקוס אורליוס
רבי שמעון בר יוחאי
תלמוד בבלי
סיפור חסידי

השוואה בין המנהיגות המוסרית בהגות הפילוסופית למתואר במקרא
והקשר בין חיי עיון ופיתוח מוסרי ובין האידיאל של הנהגת העם בדרכי צדק

משרד החינוך

929

מי הוא המנהיג האידיאלי? אפלטון וסוקרטס מול ישעיה יא

https://www.youtube.com/watch?v=Smd-qysoM44

"משל המערה"

המשל הידוע ביותר של אפלטון על תורתו של סוקרטס, העוסק במדינה האידיאלית, הנשלטת על ידי מנהיג-פילוסוף. זו אחת היצירות הראשונות מז'אנר הספרות הפוליטית.

משרד החינוך

929

[סוקרטס:] "צייר-נא בנפשך מצב כדלהלן, ויהא לך משל לתכונתנו טבעית, אשר לחינוך וחוסר חינוך. תאר לך בני אדם השוכנים מתחת לפני האדמה במעין מערה, שיש לה מבו-כניסה ארוך הפתוח לרווחה כלפי האור, לרוחבה של המערה כולה. בתוכה הם אסורים בילדותם, כבולים בשוקיהם וצוואריהם, עד שאין בידם לשנות מקומם, ואינם רואים אלא לפנייהם, כיון שאין ביכולתם להסב ראשם מפאת הנחושתיים, הרחק מאחוריהם, ולמעלה מהם, דולק אור של אש, ולמעלה, בין האש ובין האסירים, ישנה דרך שלאורכה – צייר לך – נבנתה חומה, כאותן המחיצות המפרידות בין עושי הלהטים וקהל-הצופים, שמעליהן הם מראים את להטייהם".

"רואה אני", אמר [גלאוקון, אחיו הבכור של אפלטון].

"ועוד ראה-נא שלאורך החומה הזאת נושאים בני אדם כלים למיניהם שבולטים מעל החומה, וכסלי אנשים ושאר בעלי חיים העשויים אבן ועץ וחומרים מחומרים שונים, וכדרכו של עולם – חלק מנושאי-הפסלים ישמיעו קולות, וחלקם – ישתוקו".

"משונה", אמר, "תמונתך, ומשונים אסיריך".

"הם דומים לנו", אמרתי אני [סוקרטס]; "שכן הגע עצמך: שמא סובר אתה, ראשית-כל, שאנשים הנתונים במצב זה כבר ראו שמץ דבר משל עצמם ומשל חבריהם לכלא, חוץ מצלליהם, הנופלים אל קיר המערה שלמולם, מחמת האש (שמאחוריהם)?"

"וכי כיצד יראו יותר מזה", אמר, "כשיהיו אנוסים כל ימיהם לבלתי הניע ראשם?"

"ומשל הדברים הנישאים (ובולטים מעל החומה)? כלום יראו יותר מצלליהם?"

"מובן שלא".

"ואם יוכלו לדבר איש עם רעהו, כלום לא יהיו מובטחים במה שיראו, שאלה הם הדברים עצמם?"

"בהכרח".

"ואם גם הד יהא בו באותו הכלא, מהקיר שלמולם? שמא יהיו סבורים, לדעתך, שעה שאחד העובדים ישמיע קולו, שלא הצל העובר לפנייהם השמיע את הקול, אלא מה שהוא אחר?"

"חי זיוס! לדעתי, לא!" אמר.

"ומכל הבחינות אפוא", אמרתי אני, "יראו אנשים אלה את צללי החפצים כאמת שאין בילתה?"

"הכרח גמור", אמר.

"התבונן-נא אפוא", אמרתי אני, "בדרך בה ישתחררו מכבליהם ויירכאו מסכלותם, אם לכי טבע הדברים לא תהא עשויה כדלהלן: שעה שאחד מהם יותר מכבליו ויוכרח לפתע לקום, להפנות צווארו, ללכת והביט כלפי האור, ובכל אלה יתייטר בייסורים, ומחמת הנצנוץ לא יוכל להביט אל הדברים הללו, שאז ראה צלליהם [...] דומני, אפוא, שיהא עליו צורך בהרגל, אם הוא עתיד לראות את שלמעלה. ובתחילה יקל עליו ביותר להסתכל בצללים, ולאחר מכן, בבבואות שעל פני המים של בני אדם וכל השאר, ואזי – בהם עצמם; וכן יקל לו יותר להתבונן בלילה בתופעות השמיים ובשמיים עצמם, כשהוא מביט אל אורם של הכוכבים והירח, ומשיביט ביום אל השמש ואור השמש."
"כמובן".

"ובסוכו של דבר, דומני, יראה את השמש – לא דמיונותיו על פני המים ובמקומות שאינם מושבו, אלא אותו כשהוא לעצמו, במקומו שלו, יוכל לראות, ולחזות בו כמו שהוא".
"בהכרח", אמר.

[...] "וגם על זאת תן דעתך", אמרתי אני: "אם האיש שכך עלה לו, ישוב וירד, וישב במושבו הישן – כלום לא תחשכנה עיניו, כשלפתע יבוא לשם מאור השמש?"
"מאוד מאוד", אמר.

"ואם שוב יצטרך להתחרות עם אסירי עולם אלו בהבחנת הצלילים הללו, בעודו מוכה סנוורים, ובטרם ירגיל את עיניו, ואם ארוך למדי יהיה הזמן עד שיסכין – כלום לא יהא לצחוק, ויאמרו עליו שחזר מעלייתו למעלה בעיניים מקולקלות, ואף הניסיון להגיע למעלה אינו כדאי? וכל השולח ידו להתירם ולהולכים אל על – כלום לא יהרגוהו, אילו יכלו באיזו דרך שהיא לתפוס אותו ולהרגו?"
"בוודאי", אמר.

"והנה", אמרתי אני, "את המשל הזה, גלאוקון יקירי, יש לייחס על כל פרטיו למה שנאמר קודם: המשל את המדור המתגלה לראייה – למשכן שבכלא, ואת אור האש שבו – לכוח השמש; ואם תשווה את העלייה למעלה, ואת חזות הדברים שלמעלה לדרך הנשמה אל-על, אל תחום המושכל, תפרש אל-נכון את תקוות נפשי, והרי זאת ביקשת לשמוע."

שאלות לדיון:

- ❖ את מי מסמל האדם שהצליח לצאת מהמערה?
- ❖ מי הם העיוורים?
- ❖ האם גם אנחנו היום עיוורים? מה יעלה בגורל מי שמנסה להפנות את חבריו אל האור?
- ❖ שימו לב עד כמה חדשני הרעיון של אפלטון על "מסך" המהפנט את התודעה של אנשים, שנים רבות לפני הופעת הטלוויזיה והמחשב והמושג "תעמולה".
- ❖ "הבאת האור" היא מעשה של מנהיגות - האדם המבקש לעורר את האחרים מבורותם, הוא מנהיג.
- ❖ איזה סוג של אור יכול להביא מנהיג? חשבו על דוגמאות מתחומים שונים.
- ❖ ישעיה יא א-יא: מהיכן מגיע המנהיג? האם זה חשוב?
- ❖ באיזו "מערה" נתונים בני האדם בסיפור התנ"כי? מה הוא האור שהמנהיג מבקש להביא אליהם?
- ❖ במה לדעתכם דומה המנהיג במשל המערה למנהיג בדברי ישעיה? ובמה הוא שונה ממנו?

שני המקורות מציגים פער גדול בין המון העם לבין המנהיג, ונראה שה"גאולה" תלויה במנהיג.

מה דעתכם על תמונת מצב זו?

האם אתם מכירים מצבים בחיי החברה שתואמים לה? האם אתם מכירים מצבים שאינם תואמים לה?

כה אמר זרתוסטרא - פרידריך ניטשה

בהיות זרתוסטרא בן שלושים, נטש את מולדתו ואת אגם מולדתו והלך אל ההרים. כאן התענג על רוחו ובדידותו ולא נלאה מעינוגו עשר שנים תמימות. אולם לבסוף נהפך עליו לבו – ובבוקרו של יום אחד השכים עם שחר, יצא אל השמש וכה אמר לה: ...”הבא לי אפוא ברכתך, ברכת העין הרוגעת, אשר ללא קנאה תדע להביט גם אל אושר שופע עד בלי די!
ברך את הכוס, שיהיו מימיה העולים על שפתה זורמים מתוכה כעין הזהב ונושאים לכל עבר זהרורי עדניך!...ראה! זו הכוס מבקשת לשוב ולהתרוקן, וזרתוסטרא מבקש לשוב להיות אדם.”
כך החלה ירידתו של זרתוסטרא.

כה אמר זרתוסטרא - פרידריך ניטשה

ירד זרתוסטרא לבדו מן ההרים ולא פגש איש בדרכו. ואולם בבואו אל תוך היערות, ניצב לפתע בפניו ישיש אחד, אשר נטש את סוכתו הקדושה כדי לחפש שורשים ביער. וכה אמר הזקן אל זרתוסטרא:

"זה הנודד לא זר הוא לי. לפני שנים עבר בדרך זו. שמו היה זרתוסטרא, אך שונה האיש... אכן, אני שב ומכיר את זרתוסטרא. עינו זכה ועל שפתיו לא יקנן מיאוס. זרתוסטרא הוא איש אשר ניעור: מה לך אצל הישנים?"

השיב זרתוסטרא: "אוהב אני את בני האדם"... "מתנה היא שאני מביא לבני האדם!".

"אל תתן להם דבר" אמר הקדוש... "אין הם בוטחים במתבודדים, ואינם מאמינים כי באים אנו על מנת להעניק...אל תלך אל בני האדם, הישאר ביער!"

פרידריך ניטשה, תרגום: ישראל אלדד, כה אמר זרתוסטרא, 2003, עמ' 10-11. © הוצאת שוקן

משרד החינוך

929

תלמוד בבלי

מסופר על רבי שמעון ובנו, שהסתתרו במערה מיוחדת הרומאים, שגזרו עליהם מיתה. נעשה להם נס והם אכלו מחרוב ושתו ממעין שנבע ליד המערה, וכל היום למדו תורה.
לאחר 12 שנה יצאו מהמערה וראו שבני האדם עוסקים בענייני חולין :
"מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה כל מקום שנותנין עיניהן מיד נשרף יצתה בת קול ואמרה להם להחריב עולמי יצאתם חיזרו למערתכם".

<https://hebrewbooks.org/shas.aspx?mesechta=2&daf=33b&format=pdf>

דף תלמוד בבלי, מסכת שבת, דף לג, עמוד ב

תנו דעתכם/ן

מצד המנהיג – מנהיג שמגיע מבחוץ עם אוצר החוכמה (מתוך תפיסה שהעם בור) ונתקל בחוסר מוכנות להקשיב.

מצד העם – למה לא ניתן אמון? מה התנאים להיווצרות אמון במנהיג?

הקשר תנ"כי

- ❖ מנהיגות משה, מנהיג שבא מבחוץ (גדל בבית פרעה) /הנביא כמנהיג
- ❖ שאול – "משכמו ומעלה גבוה מכל העם" – כדימוי לנקודת מבט גבוהה על המציאות
- ❖ יפתח – מנהיג שמגיע מלמטה
- ❖ ירמיהו (ונביאים נוספים) – התמודדות עם העם שמסרב לשמוע ומבקש את מות הנביא.

משרד החינוך

929

הקיסר הפילוסוף מרקוס אורליוס

[uXuPXM5nK4https://www.youtube.com/watch?v=D](https://www.youtube.com/watch?v=uXuPXM5nK4)

קיסר רומא ופילוסוף סטואי מהחשובים ביותר, מן הנאורים בשליטי רומא, ניהל אורח חיים צנוע ודאג לחינוך הדורות הבאים. את יצירתו "הרהורים" כתב לעצמו, כדרך לשיפור המידות. הוא גילם בחייו את הקיסר הפילוסוף של אפלטון, אך כאידיאל מוסרי ולא כאידיאל פוליטי.

[הסכת כאן 11 על הפילוסופיה הסטואית](#)

משרד החינוך

929